

VOORAF

Dick de Jong

Laten we het eens even hebben over het begrip verduurzamen. Onderstaand treft u twee foto's aan, die mooi weergeven hoe ver je daarin kunt gaan. De hofstee van Piet van den Dool in 'Oukerk' zag er enkele jaren terug nogal verarmd uit. Let wel, niet slecht, maar je zou toch hier en daar wat aangepakt willen zien. Een kwastje verf op het schilderwerk, het stucwerk wat bijgestreken, de weggehaalde blinden weer teruggehangen... Het gebeurde niet. Simpelweg omdat het geen boerdenbedrijf meer was en dan neemt het onderhoud geen eerste plaats meer in. Als er ergens geld aan moet worden besteed, zijn er wel andere zaken, die dan voor gaan.

Toen deze boerderij in de verkoop kwam, werd gevreesd voor sloop en niet direct aan restauratie gedacht.

Nieuwbouw op die plek, met vrij uitzicht op en over de Giesen (aan de andere kant van de noordelijke Giessendijk) leek meer voor de hand te liggen. Maar dat pakte anders uit. Er blijken toch nog mensen te zijn met het hart op de goede plek. Mensen, die de schoonheid van zo'n oude typische boerderij weten waarderen. Gelukkig wel. Het gaat om ons gezamenlijke erfgoed, waar we zuinig op moeten zijn. Na een grondige restauratie, die veelal meer weg had van herbouw, straalt het alles weer als een plaatje. Waar de eigenaar (en alle streekbewoners met hem) blij van worden. Dankzij het behoud van de boerderij kunnen onze kinderen zien hoe het er hier ooit heeft uitgezien. Hoe onze ouders en voorouders met noeste arbeid rond wisten te komen.

Dat moet een voorbeeld voor

ons zijn. Ooit stonden dit soort boerderijen in veelvoud komen. Naast en aansluitend op elkaar. Maar duurzaamheid nastreven kan ook op een veel lagere schaal worden gerealiseerd. Kijk eens hoeveel plastic en dergelijke u dagelijks weggooit? Omdat we zo kieskerig zijn geworden dat we ons voedsel verpakt kopen. In plastic. En al die verpakkingen vormen met elkaar een ongelooflijk grote afvalberg. Afval moeten we bovendien gescheiden aanbieden. Dat betekent dat we bij onze huizen een aantal afvalcontainers hebben staan. Eentje voor groen,

eentje voor plastic, eentje voor restafval en eentje voor papier. Op een boerenerf is altijd wel ergens een plaatsje te vinden waar die afvalcontainers een beetje uit het zicht staan. Maar bij rijtjeshuizen of in appartementen verdeelde grotere panden is het soms een hele ratjetoe. Niet alleen minder fraai om te zien, soms ook vies. En dat hoeft niet.

Als we een beetje rekening houden met elkaar zijn er mooie oplossingen. Dat varieert van het aanleggen van kleine stukjes haag waartussen de containers een plek krijgen tot een speciale berg-ruimte van hout of kunststof. Dat vergt helemaal niet zoveel creativiteit.

De afvalcontainers hebben in de volksmond een eigen naam gekregen: kliko's. Deze naam is een samentrekking van de achternamen van de oprichters van het bedrijf dat de rolcontainer in de jaren '70 in Nederland introduceerde: Klinkenberg en Koster. Deze firma begon eind jaren '50 met het maken van vuilniswagens en later de kunststof afvalcontainers.

KENNIS EN ERVARING...

column van Liesbeth Leenman

Eén van mijn dochters is vorige week bevallen van haar eerste kind, mijn vierde kleinzoon. Als oppas-oma, maar ook als moeder van vier kinderen, durf ik mezelf inmiddels toch wel redelijk ervaren te noemen op het gebied van babyverzorging. Maar wat blijkt? Het mag gewoon een wonder heten dat mijn kroost gezond en wel opgegroeid is! Al mijn vermeende kennis blijkt hopeloos achterhaald! Ik heb vrijwel alles fout gedaan, als ik mijn dochter hoor spreken. Bij bijna alle tips die ik haar voorzichtig aan de hand doe, spreekt ze me meewarig toe, alsof mijn opgedane kennis niet van zo'n dertig jaar geleden, maar uit de middeleeuwen stamt.

In dat verband moest ik denken aan boeren en hun kennis door de eeuwen heen. Die kennis, het inzicht dat boeren door ervaring hadden, was gebaseerd op jarenlange observatie en praktijk in plaats van formele wetenschappelijke principes.

De overdracht van die kennis gebeurde door mondelinge overlevering, praktijkervaring binnen de familie en lokale sociale netwerken. Het was een proces van 'doen' en observeren, dat eeuwenlang weinig veranderde.

Kennis over grondbewerking, veeteelt en het weer werd overgedragen van vader op zoon of dochter. Men leerde door mee te werken op de boerderij. Ook deelden boeren ervaringen bij de lokale molen, in de kerk of op de veemarkt. Maar daar kwam verandering in.

Nieuwe kennis en technieken begon bij mensen die op het erf kwamen, zoals de veearts, melkcontroleur of de vertegenwoordiger van de zuivelfabriek. Landbouwtentoonstellingen en lokale bijeenkomsten (zoals in de 19^e eeuw) werden gebruikt om landbouwmethoden te verbeteren. Met de opkomst van landbouwcoöperaties en later de ruilverkaveling (jaren '50/'60) veranderde de kennisoverdracht van praktijkervaring naar meer wetenschappelijke en technische inzichten. De boer van nu (de generatie vanaf ongeveer 1980) boert anders dan de generaties daarvoor door de eeuwen heen. Vaak heeft hij/zij zelfs een HBO- of universitaire opleiding in plaats van kennis door ervaring en verhalen.

Wat ik me afvraag: zouden de boeren van de generatie daarboven ook zoveel commentaar krijgen van hun kinderen-met-nieuwe-kennis-en-inzichten?

Misschien denken die stiekem net als ik. Namelijk dat wij, ondanks al onze ouderwetse, gebrekkige en achterhaalde kennis, het toch een prestatie mogen noemen dat wij iets tot wasdom hebben weten te brengen.

Maar als ik zó ga spreken, lijkt ik wel een oma. En daarom houd ik maar wijselijk mijn mond!

ANDERE HOKKEN OP HET ERF

KUILGRASSILO

In eerste instantie lijkt het dat ze overal verdwenen zijn. Maar al je goed kijkt tref je er steeds meer aan. Dat komt omdat ze veelal wat verscholen zijn tussen struiken en bosjes. Ze zijn daarvoor ook wat overgroeid. De kuilen werden gebruikt voor het inkuilen van gras, zodat er het hele jaar door 'vers' voedsel voor de koeien was. Heden ten dage wordt geen gebruik meer gemaakt van hun oorspronkelijke functie. Meestal zijn ze verworpen tot rommelopslagplekken.

Het inkuilen heeft een technische ontwikkeling doorgemaakt van natte zure kuilen tot moderne, gecontroleerde fermentatieprocessen.

De gedachte achter het inkuilen was: wat met zuurkool kan, moet ook met gras kunnen. Voor 1950 werd gras vaak drijfnat ingekuild, wat resulteerde in een enorm zure kuil. Dit werd ook wel 'hardelanden' genoemd, een methode waarbij gras zonder veel drogen in de silo werd gestort. Het perssap werd dan afgevoerd met een tapkraantje.

Tot eind 19^e eeuw werd gras vrijwel uitsluitend gedroogd tot het hooi was, wat op zich al zwaar werk was. Inkuilen werd populairder om minder afhankelijk te worden van droog weer.

Tegenwoordig wordt gras korter gedroogd (voordrogen) tot een drogestofpercentage van 35-42% om een stabiele kuil met melkzuur te verkrijgen. Dit conserveert de voedingswaarde beter en voorkomt verliezen die vroeger veel voorkwamen. Intussen zijn de hoeveelheden te conserveren gras sterk toegenomen en gebeurt alles in sleufsilo's.

Op de zwartwit foto staat een silo, die is voorzien van een verhoging, zodat er twee keer zoveel kuilgras in kan. Er waren ook exemplaren met een dakje, zodat er geen regen van invloed kon zijn op de kwaliteit van de inhoud.

De kleurenfoto hieronder toont een sleufsilo. Deze is nog in gebruik en het is goed te zien dat hier regelmatig en stuk van af wordt gesneden om aan de koeien te worden gevoerd.

KIPPENHOK

Iets anders dat steeds meer op het boerenerf wordt gemist is een kippenhok. Veelal liep vroeger op vrijwel elk erf wel een koppeltje kippen. Voer was voor hen overal wel te vinden. Het hele erf werd door de beestjes afgepikt. Meestal was voor hen wel een mogelijkheid om in een schuur te komen, al dan niet met een trapje als hulpmiddel. Soms kregen ze een eigen hok. Dat moest dan wel voldoen aan een aantal eisen. Allereerst was een leghok erg belangrijk. Een plek voorzien van hooi of stro, waar de kip in alle rust kan uitoefenen waarvoor ze werd gehouden: het leggen van een ei. Ook was er vaak een nachthok, een plek waar het goed donker kon worden. Die ruimte was dan ook bereikbaar via een kleine opening. En niet te vergeten en zitstok. Een plek waar de kippen in alle rust konden verblijven. De vloer van het hok moest gewoon grond of leem zijn; dan konden de kippen ook bij regenachtig weer blijven pikken.

MATERIEEL EN IMMATERIEEL ERFGOED

KOEKSLAAN

Als er in het boerenlandschap iets bijzonder te doen was, kon je in vroeger tijd nogal eens een koekblok aantreffen. Een soort tafeltje met een gleuf in het midden. De bedoeling was dan dat er een lange platte peperkoek overdwars over die gleuf werd gelegd en dat men probeerde die koek in twee stukken te slaan.

Dit koekslaan kwam overal in Nederland voor. Maar onder verschillende (overigens wel op elkaar lijkende) namen: koekslaan, koekhakken en koekhouwen. En in de vele dialecten met nog veel meer namen. Het was overigens ooit begonnen met een koek, die op een stuk boomstam was gelegd. Hoe gladder die stam dan was, hoe moeilijker de te klaren klus.

Heel vroeger zou dit met een bijltje zijn uitgevoerd, waarbij degene die aan de beurt was om te slaan (dus aan de slag was) werd geblinddoekt. Bovendien was er een scharnier tussen de steel en de bijl aangebracht, die het doorslaan een stuk lastiger maakte.

Het was ooit een kermisvermaak. Omdat het nogal eens tot ongelukken kon leiden, is dat koekhakken met een bijltje vervangen door koekslaan, met een knuppel.

Het werd toen een (oud)

volksvermaak, dat het op boerenboeldagen goed deed. Wie de koek in de lengte doorsloeg in het geringst aantal slagen, was de winnaar. Er is nog een variant, het slaan koek. Daarbij moet iemand een koek in de hand houden, terwijl de andere partij met de hand of de moest proberen om de koek in een vooraf bepaald aantal slagen met de vuist doormidden te slaan. Lukte dit, dan kreeg hij de koek, lukt het niet dan moet hij die betalen.

Het is overigens belangrijk dat de koek niet al te stevig is; hoe taaier, hoe meer keren het niet lukt om de koek doormidden te krijgen. Dit volksvermaak zorgde ervoor dat er meer volk op de been kwam bij boelhuizen of andere evenementen.

MIJMEREN BIJ FOTO'S

LANDBOUWMECHANISATIE

INLEIDING

Vanaf het moment dat de industriële revolutie rond 1750 in Engeland zijn intrede deed werd een toenemend aantal bedrijfsprocessen geïndustrialiseerd. Hierbij kan gedacht worden aan de autoproduktie maar ook aan de produktie van gebruiksvoorwerpen en levensmiddelen. Technologische ontwikkelingen maakten massaproductie in verschillende segmenten mogelijk. Ook de landbouw en veeteelt werden gemechaniseerd in verschillende landen. In Nederland deed dit proces pas veel later zijn intrede, in 1950. In het begin gebeurde dit op kleine schaal plaats. Slechts een aantal bedrijven probeerden de landbouw te mechaniseren. Pas na 1960 nam de landbouw- en veeteeltmechanisatie in Nederland toe.

LANDBOUWMECHANISATIE

Voor de invoering van de landbouwmechanisatie gebeurde de werkzaamheden in de landbouwsector voornamelijk door mens en dier. Met spierkracht. Hierbij kan gedacht worden aan het bewerken van land zoals maaien, zaaien, ploegen en oogsten. Voor arbeid die te zwaar was voor mensen, werden paarden of - voordien - ossen gebruikt.

Zowel mensen als dieren kunnen maar een beperkte hoeveelheid arbeid verrichten. Uiteindelijk raken ze vermoeid en zullen ze een periode van rust moeten hebben om weer op krachten te komen. De invoering van machines in de landbouw zorgde ervoor dat mens en dier ontzien gingen worden. De handmatige handelingen werden vrijwel volledig vervangen door mechanisatie. Mechanisering heeft een nauw verband met industrialisering.

VOORDELEN

Landbouwmechanisatie heeft veel voordelen. Mensen hoeven zich minder in te spannen. Dit zorgt voor een minder hoge fysieke belasting zodat het lichaam niet uitgeput raakt. Blessures komen minder voor. Daarnaast hoeven geen dieren meer te worden gebruikt voor het bewerken van het land. Ook die kunnen uitgeput raken of verwondingen en blessures oplopen. Gebruik van machines zorgt ervoor dat er een constante kwaliteit geleverd kan worden. Er kan meer kracht worden gebruikt. Hierdoor kan de produktie omhoog. Dit zorgt voor een economische ontwikkeling, die gepaard gaat met meer produktie en lagere kostprijzen.

TRACTORS EN TREKKERS

De trekker of tractor is belangrijk voor de landbouw. Dit voertuig kan voor verschillende doeleinden worden gebruikt maar wordt met name toegepast voor het bewerken van het land. Tractor is een woord dat is afgeleid van het Latijnse woord 'trahere'. Dit woord staat voor 'trekken'. De tractor is voornamelijk bestemd voor het verplaatsen van objecten die zelf geen aandrijving hebben. Een tractor kan worden gebruikt voor het trekken, slepen en duwen van objecten. Tractors hebben in feite in de landbouwmechanisatie de rol van trekdiereen en lastdieren overgenomen.

Ook oievaarders gaan met hun tijd mee en veranderen hun prooi., maar houden wel de oude naam in ere: de muis.

Boven en onder laten twee uiterste zien. Qua kleur, qua beeld, qua bedoeling en als we er lang naar kijken veel meer.

